

İstanbul Darülfünununun tələbəsi – Əli bəy Hüseynzadə

Azər Əbilov (Azər Turan)
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: a_turan63@mail.ru

Annotasiya. Məqalədə türkçülük məfkurəsinin böyük ideoloqlarından olan Əli bəy Hüseynzadənin Peterburqdan sonra İstanbula gəlişi, burada İstanbul Darülfünununun tələbəsi kimi fəaliyyətindən geniş bəhs olunur. Əli bəy Hüseynzadənin tərcümə etdiyi əsərlər incələnir, rəssamlığı xüsusi vurğulanır. Onun türk aydınları üzərində təsiri, ümumiyyətlə, çağdaş türk zehniyyətinin gəlişmə-sindəki xidməti daha dəqiq müşahidələrlə səciyyələndirilir.

Açar sözlər: Əli bəy Hüseynzadə, İstanbul, türkçülük, türk dövləti, tibb məktəbi, tərcümə, rəssam

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 12.06.2024; qəbul edilib – 24.06.2024

Ali bey Huseynzade – the student of Istanbul Darulfunun

Azer Abilov (Azer Turan)
Doctor of Philosophy in Philology
E-mail: a_turan63@mail.ru

Abstract. Ali bey Huseynzade was one of the great ideologist of the Turkizm ideology and in the article is dealt with his arrival in Istanbul after St. Petersburg and his activities as a student of Istanbul Darulfunun. The works translated by Ali bey Huseynzade is reviewed and his artistry is especially highlighted. His influence on the Turkish intellectuals and service in the development of the modern Turkish mentality in general is characterized by more accurate observations.

Keywords: Ali Bey Huseynzade, Istanbul, Turkism, Turkish state, medical school, translation, artist

Article history: received – 12.06.2024; accepted – 24.06.2024

Giriş / Introduction

Əli bəy Hüseynzadə Peterburqdan sonra İstanbula nə üçün gəldiyinin səbəblərini Abdullah Cövdətə belə izah etmişdi: “Mən türkəm, mən müsəlmanam. Türkiyə bir türk və müsəlman hökumətidir. Bu heysiyyətlərlə Türkiyə hər digər vətəndən daha ziyadə vətənimdir. Bu vətəndaşları, bu vətəni iyi, pəkiyi tanımalıyam” [1, s.294].

Əsas hissə / Main Part

“Türkiyə hər digər vətəndən daha ziyadə vətənimdir” sözləri Abdulla Şaiqin yazdığı “Hüseynzadə həmişə vətəndən, xalqdan danışır, ancaq onun nə əsərlərində, nə də hərəkətlərində Azərbaycan dilinə və xalqına olan məhəbbətini görmədik” [2, s.200] – qənaətlərinə bəlkə də bir inandırıcılıq gətirər. Amma Əli bəyin nəyi və necə ifadə etməsinə diqqət yetirin. Bu sözlərin deyildiyi 1889-cu ildə və hətta Abdullah Cövdət tərəfindən yazıya alındığı 1908-ci ilin yanvarında Azərbaycanda nəinki türk hökuməti, ümumiyyətlə, heç Azərbaycan dövləti yox idi... Söhbət Türkiyənin dünyada yeganə türk dövləti olmağından gedirdi. Əli bəy sadəcə bir türk dövlətinin vətəndaşı olmaq təmənnəsindəydi.

Bu isə Hüseynzadənin öz xatirəsidir: “Peterburq darülfünunda ikmali-təhsil etdiyim zaman xatirimə yeni bir fikir sünuh elədi... İstanbulda nov üsul (yeni üsullu) bir darülfünuni-tibbi açılmışdı ki, getdikcə tərəqqi ediyordu. Həm ülumi-islamiyyə və şərqiyədən məhrum olmamaq, həm də təmini-məişətlə bir məslək (sənət) sahibi bulunmaq üçün gedib o məktəbə daxil olmaqdan gözəl çarəmi olurdu?... Bir çox tərəddüddən sonra nəhayət, İstanbula getməyə qərar verdim...” [7, s.3]

Yenə də səbəblərdən birini açıq ifadə edir. O İstanbulla həm də “ülumi-islamiyyə və şərqiyədən məhrum olmamaq” üçün gəlmişdi.

Ziya Gökalp isə Əli bəyin İstanbulla gəlişinin səbəbini belə şərh edir: “Bir gün müdərrişlərdən biri Vətən məfkurəsindən bəhs edərkən, türklərdə də bu məfkurənin oyandığını, hətta Namiq Kamal ismində bir ədibin bu isimdə bir də tiyatro yazdığını söyləyincə Əli bəyin ruhunda naghəhəni bir lema parladi. Darülfünunu bitirdikdən sonra Ana Vətənə, Türkiyəyə getmək!

İştə Əli bəy böylə... təlqinlərin təsiriylə Türkiyənin bütün türklər üçün Ana vətən olduğunu anladı...” [15, s.262]

“O zaman İstanbulda iki tibb məktəbi vardı. Biri Əskəri-Tibbiyyə məktəbi, digəri Mülki Tibbiyyə Məktəbi idi. Əli bəy əvvəl Axırkapıda yerləşən Mülki Tibbiyyəyə girmişdi. Bu məktəbi vəsait etibarilə çox bərhad gördü, buradan çıxaraq Sarayburnu Parkındakı Əskəri-Tibbiyyəyə girdi” [14, s.284]. Beləliklə, Əli bəy Hüseynzadə İstanbul Darülfünunun hərbi tibb fakültəsinə daxil oldu və Yusuf Akçuranın dediyi kimi, “Qafqazlı Əli Hüseyn Əfəndinin İstanbul Əsgəri-Tibbiyyəsinə girməsi... rayihədar bir Avropa həvayi-mədənisinin əsməsi kimi oldu. Tələbəsinin çoxu Anadolu və Rumelinin uzaq və qaranlıq vilayətlərindən toplanmış bu məktəbdə Əli bəy bir fəcri-şimali kimi parladi. Yunan və latın ədəbiyyatına aşına olmaqdan əlavə, alman, rus, ingilis ədiblərini xeyli mütalə etmiş və Şərq ədəbiyyatına şərqşünaslar nöqtəyi-nəzərindən vaqif olmuşdu. Üstəlik rəssam idi və kaman* çalır. Arkadaşlarının hamısı əski dövr ədiblərinin ad və rəsmlərini ancaq “Kiçik Larousse”dən bilirdilər. Rus fikir və ədəbiyyatına tamamən yabançı idilər. Çoxunun Batı fikir və ədəbiyyatına bələdliyi ancaq fransız qramer və lektorlarında hecalanan parçalara dayanırdı. Əli bəy, İstanbul Tibbiyyə məktəbinə Batı fikirlərini, Batı ədəbiyyatını, Batı irfan və mədəniyyətini, qıssası Batını tanımaqda professorlardan çox xidmət etdi” [3, s.232-233].

“Rusiya türkləri içərisində... 1889-cu ildə Osmanlı Dövlətinə köç edən Hüseynzadə Əli bəy, milliyyətçi görüşləriylə Osmanlı aydınlarını da dərinəndən etkiləmişdir” [12, s.112].

Ziya Gökalpa istinad edən sosioloq Şərif Mardin isə Əli bəyin türk aydınları üzərində təsirini, ümumiyyətlə, çağdaş türk zehniyyətinin gəlişməsindəki xidmətini daha dəqiq müşahidələrlə səciyyələndirir: “Jön Türklərin Siyasi fikirləri” kitabında Şərif Mardin yazır: “1900-cü illərdə türklük, osmanlılıq sorunları bir sürədən bəri Əskəri-Tibbiyyədə konuşulurdu. Bu konuşmaların

* Yaddaşlarda belə bir xatirə qalıb: Bakıda konsert verən bir İran müğənnisinin ifasını dinləyən Əli bəy Hüseynzadə ona içki içdiyi üçün irad tutur. Əli bəyin həssas müşahidəsinə heyrətlənən müğənni Bakıya gəldiyi gündən içkiyə qurşandığını etiraf edir və soruşur ki, siz bunu necə bildiniz? «Səs tellərinizin vəziyyətindən», – deyər Əli bəy cavab verir – *müəllif*.

1889-cu ildən bəri Əskəri-Tibbiyyədə bulunan və dərin kultüriylə Jon Türklərin sayğısını qazanmış Rusiya türklərindən Hüseyinzadə Əlinin etkisiylə yapılmış olduğu muhtəməldir. Hüseyinzadə Əli türklərarası bir birlik meydana gətirməkdən və Turandan söz edən ilk düşüncülərdəndir” [13, s.277].

“Bu mənəvi təbib, İstanbula gəldikdən sonra türklərin musab olduğu ictimai xəstəliyin səbəbini tam bir sənə düşündü. Bir sənə sonra sinifdə Əli bəyin, Arximed kibi “buldum, buldum” – deyə bağırdığını eşitdilər. Sınıf arkadaşları, – “nə buldun?” – deyə ətrafına toplandılar.

“İctimai xəstəliyimizin ismini buldum; biz yangəldizm xəstəliyinə tutulmuşuz, – dedi”.

Filhəqiqə biz əsrlərdən bəri yangəlmişdik. Avropanın tərəqqiyə doğru gedişinə laqeyd bir qələndər nəzəriylə bakıyırdıq. Bizi bu yangəlmək xəstəliyindən qurtarmaq üçün, ruhlara atəşli bir vəcd verəcək müqəddəs bir məfkurə lazımdı” [15, s.263].

Ömrünün sonunacan Əli bəy Hüseyinzadənin məfkurə dostu olaraq qalan keçmiş tələbə yoldaşı Abdullah Cövdət də Akçuranın dediklərini təsdiqləyirdi: “ulum və fünün-u Aliyeyi Peterburq Darülfünunda görmüş tam bir sahib-il elm-ü kamal” olan Əli bəy “sakit, mütəfəkkir haliylə, əsrarəngiz vaz-ı uzlətpərvərisiylə (guşənişinliyə, tənhalığa meyli ilə – A.T.) üzərimizdə bir rəsul təsiri icra edərdi. Əvət, o Rəsulullah deyildi, fəqət bir rəsul-ül həqq idi” [1, s.294-296, s.165].

Hüseyinzadəyə ünvanlanmış bu parlaq qiymətlər xeyli düşündürücüdür. Bu qiymətlərin altyapısında dayanan fikirləri, əslində, belə təsnif etmək olar: Əli bəy Hüseyinzadə çağdaş Türkiyənin qurulmasında həlledici rol oynamış darülfünunlu gənclərin üzərində bir rəsul təsiri icra etmişdi və Türkiyə Cümhuriyyətinin hasilə gəlməsi, daha doğrusu, mütləqiyyət üsul-idarəsinin devrilməsi ideyası da birinci növbədə darülfünunda başda Əli bəy Hüseyinzadə olmaqla Əsgəri-Tibbiyyə tələbələrindən görüşlərindən qaynaqlanmışdı.

Darülfünunda şimal günəşi kimi parlayan Əli bəy Hüseyinzadənin müəllimləri arasında “Hüseyn Rəmzi bəy, Feyzi Paşa, Nafiz Paşa, Bəsim Ömər Paşa, Cəmil Paşa və Fəxri bəy kimi Türkiyənin məşhur professorları” [9, s.15] vardı.

Rza Tofiq*, şair və bakterioloq Cənab Şəhabəddin Əli bəylə eyni qrupda təhsil alırdılar. Qrupdakı digər tələbələr Hilmi Ziya Ülken xatırladı: Şərafəddin Mağmumi, İbrahim Temo, Abdullah Cövdət,** dr. Nazım, Bahaəddin Şakir, İbrahim Tali [11, s.7] Digər iki nəfərin adını isə Əli bəy Hüseyinzadə barədə yazdığı “Təracimi-Əhvali məşahir” məqaləsinin müəllifi Əli İskəndərdən öyrənirik: İshaq Sükuti, (sonralar professor Gürgün Səbati kimi məşhurlaşan) Əbdülkərim Səbati [8, s.3]. Ümumiyyətlə, həmin illərdə İstanbul Universitetində təhsil alan digər tələbələr adlarını isə Feza Günergün araşdırıb: Türkiyədə “Ümumi və əməli kimya” dərslisinin müəllifi, məşhur kimyaçı Mehmet Ziya Ülken (Hilmi Ziya Ülkenin atası), Cavad Məzhər, “Mirati-Məktəbi-Tibbiyyə” kitabının müəllifi Rza Təhsin Gəncər, Türkiyənin ilk psixiatriya alimi Raşid Tahsin Tuğsavul, ilk mikroskopu müəllimi bakterioloq Məhmət Niyazi, geologiya professoru Əhməd Müştəq bəy, botanika müəllimi Əsəd Şərafəddin Köprülü, göz həkimi Əsəd İşıq Paşa, bakterioloji xəstəliklər üzrə görkəmli alim Süleyman Nuri Paşa, Türkiyədə Qulaq-burun-boğaz kafedrasının qurucusu Ziya Nuri Paşa, qadın xəstəlikləri üzrə ünlü doktor Asaf Dərviş Paşa, Türkiyədə Atatürk barədə ilk yazının müəllifi yazıçı-diplomat Ruşən Əşrəf Ünaydın, bakterioloq Rəfiq Güran [10, s.83].

Akçura yazırdı: “Hüseyinzadə Əli bəy, turaniliyi şiddət, qətiyyət və ısrarla müdafiə etməmişdir”. Bu məqamda Akçuranın qənaəti subyektivdir. Bir halda ki, söhbət Turan barədə yazılmış ilk şerin müəllifindən gedir, bir halda ki, “Turan” şeiri Turan ülküsünü, turaniliyi nəinki şiddət, qətiyyət və ısrarla müdafiə etmirdi, əksinə, Turanın və turaniliyin sönmüş ocağını yenidən alovlandırır, dünyaya Turan məfkurəsinin sübh şəfəqlərini saçırdı. Akçura o sözü yazarkən

* 1927-ci ildə Rıza Turquta yazdığı məktubda Rıza Təvfiq Əli bəyi “məktəb arkadaşım və dostum kəfkiyalı doktor Hüseyinzadə Əli bəy” kimi təqdim edir – *müəllif*.

** Kitabda Abdullah Cövdət haqqında ayrıca bəhs olunacaq – *müəllif*.

yanılırdı. Çünki Əli bəyə qədər Yusuf Akçuranın zehniyyətində Turan məfkurəsinə yer yox idi. Bunun dəlili isə Akçuranın Misirdə çıxan “Türk” qəzetində dərc olunmuş məqaləsi və Hüseynzadənin “Məktubu məxsus”udur. Digər tərəfdən, Əli bəyin qətiyyətini, şiddət və ısrarını görünməz edən, əlbəttə, təbiətindəki ifrat təvazökarlıq idi ki, Akçura məhz bu nöqtəni “unutmuşdu”. “Daima anlaşıma və sükut arayan” (S.Ş.Aydəmir) Əli bəy Hüseynzadənin – İstanbul Universitetində turaniliyin ideya toxumlarını səpməkdə olan bu insanın Turan məfkurəsini şiddət və qətiyyətlə müdafiə etməsinə ehtiyac vardı mı? Öz şeyxanə təlqinləriylə qəlblərə, şüurlara irşadlar yayan, yaymağı bacaran bir adamın meydangirlik etməsinə, şiddət və ısrarla danışmasına ehtiyac qalmır. Təlqin yolu, sirayət etmək istedadı varkən ısrar və şiddətə yer qalmır. Yetər ki, İstanbul Universitetinin tələbəsi Əli bəy Hüseynzadə yeni, demokratik zehniyyətin yaranmasında öz sakit və mütəfəkkir halı, təlqin və irşadları ilə həlledici işi görmüşdü. Yetər ki, 1892-ci ildə Turani imzası ilə yazmağa başlayan da, 1892-ci ildən etibarən türk camiasında Turan isimli ilk türk olaraq tanınan da Əli bəy Hüseynzadə olmuşdu.

Sistemli bir Turan, siyasi türk birliyi [4, XII, s.63-64] düşüncəsi də Ziya Gökalpın yazdığı kimi ilk dəfə tələbə Hüseynzadə Əli bəyin ümid dolu təlqinləri ilə meydana çıxmışdı. “Əli bəyin... irşadları ilə... artıq türklərin yalnız Türkiyəyə münhəsir olmadığını, Rusiyada, İranda, Çində yaşayan türklərin əlli-altmış milyondan fazla olduğunu bilənlər, öyrənənlər az deyildi. Bu fikri intibah tələbələrə... bir ümid vermişdi” [15, s.264].

Əli bəy İstanbul Universitetinin tələbəsi olanda – 1891-ci ildə Bodenştedtin “Ömər Xəyyam” məqaləsini almancadan çevirib Abdullah Cövdətin “Ramazan bağçası” dərgisində, Henrix Heynedən “Gecələyin vapur kamarasında” şeirini, Hötenin “Faust”undan bir parçanı yenə də alman dilindən türkcəyə tərcümə edib “Məlumat” məcmuəsində dərc etdirmişdi. Farscadan müəllifi bizzə bəlli olmayan bir parçaya, yunancadan Esxilin “Zəncirlənmiş Prometey”indən qismən tərcümələrinə də Əli bəy tələbəlik illərində imza atmışdı.

Hüseynzadənin “İttihad və Tərəqqi” necə quruldu?..” məqaləsindən öyrənirik ki, cəmiyyətin qurulduğu ilk illərdə Əli bəy Hüseynzadənin qaldığı otaqda istehparat qüvvələri tərəfindən yoxlama aparılacağından xəbər tutduqları gün tələbələr dolablarda olan kitablardan bəzilərinə, xüsusən, Mithəd Paşadan, Əli Suavidən və Namiq Kamaldan bəhs edən “Das Moderne Türkthuum” (“Modern türklük”) əsərini yandırmışdılar ki, kitablər Yıldız sarayı xəfiyyələrinin əlinə keçməsin.

Əli bəyin kitab dolabında yalnız Mirzə Fətəli Axundovun komediyaları və Molla Pənah Vaqifin Leypsiqdə nəşr edilmiş şeirlər kitabı olmuşdu.

Özü isə dindirildiyi zaman istintaqa bildirmişdi ki, əsasən fəlsəfi kitablari oxuyur və başqa kitablari oxumağa vaxtı yoxdur. Əli bəy oxuduğu filosofları da xatırlatmışdı: Platon, Herbert Spenser... Bunlar isə o dövəndə hələ türk dilinə tərcümə olunmamışdı...

Əli bəy Hüseynzadə İstanbulda özünün Azərbaycan ləhcəsini islah etmək, daha doğrusu, danışiq dilini osmanlı türkcəsinə uyğunlaşdırmaq məqsədilə davamlı olaraq Xalid Ziya Uşaqılığilin romanlarını mütaliə etmişdi:

“Mən qafqazlı bir türkm. O kimi əsərləri (Uşaqılığilin əsərlərini) dilimi düzəltmək, osmanlıcaya, bilhassə İstanbul şivəsinə alışmaq üçün oxuyuram” [5, s.154].

“Əsgəri-Tibbiyyə tələbəsiydim. Buraya Peterburq Universitetində təhsilimi bitirdikdən sonra gəlmişdim. Qonuşurkən hənz Azəri şivəsinin təsirindən qurtulamamışdım – hələ də tamamilə qurtulmuş deyilim ya – ləhcəmi düzəltmək üçün, arkadaşların tövsiyəsi üzərinə Uşaqızadə H.Ziyanın hekayələrini boş vaxtlarımda, diqqətlə oxuyurdum” [5, s.149].

1893-cü ildə yazdığı “Əski Tibbiyyə” şerinə istinad edib Hüseynzadənin təhsil aldığı illərdə Əsgəri-Tibbiyyənin halını, vəziyyətini təxmin etmək olar: Məktəbin və yataqxananın damı yoxdur. “Yer altında, qaranlıqda, rütubətdə yatar hər kəs”. Nahar vaxtı iki saat sırada dayanmaları səbəbindən yeməyi də vaxtında yeyə bilmirlər. Adətən isə soyumuş və mikroba bulaşmış

xörəklərdən yeyirlər. Ədəbxana isə yeməxananın üst qatındadır. Nəbatat bağçası baxımsızlıqdan tarlaya çevrilib. Əli bəy və onun böyük müasirləri belə bir şəraitdə təhsil alırdılar:

*Bu yerdə bil ki, hürriyyət əsarətdən ibarətdir,
Maarif nuru yoxdur, nuru zülmətdən ibarətdir.
Tərəqqi eyləmək maziyə ricatdan ibarətdir... [6, s.51]*

(“Bu həcviyyə əldən-ələ dolaşdıqdan sonra bir tələbənin üzərində yaxalanmış və bu tələbə, Əli bəylə bərabər həbsə məhkum edilmişdi”) [14, s.286]

Əli bəy Hüseyinzadənin İstanbul Darülfünununa daxil olması ilə Ziya Gökalpın da qeyd etdiyi kimi, tələbələr ilk dəfəydi ki, dünyanın çeşidli coğrafiyalarında yaşayan türklərin mövcudluğundan xəbərdar olurdular. Təkcə bu faktın özü Əli bəyin bioqrafiyasında misilsiz səhifə deyilmi? Sonralar türklüyün ən parlaq təmsilçiləri olacaq insanları dünya türklərinin varlığından, mədəniyyətindən xəbərdar etmək tibbiyyəli tələbə Əli bəy Hüseyinzadənin qismətinə düşmüşdü. Başqa sözlə, Azərbaycan Osmanlıya Turan məşqi keçirdi.

Yusuf Akçura, yuxarıda da xatırladığımız kimi, “Əli bəy, İstanbul Tibbiyyə məktəbinə Qərb fikirlərini, Qərb ədəbiyyatını, Qərb irfan və mədəniyyətini, qıssası, Qərbi tanıtmaqda professorlardan çox xidmət etdi”, [3, s.232-233] – deyir. Darülfünun tələbəsi İstanbula özülə birgə keçmiş müəllimi Mendeleeyevin sistemi barədə yeni bilgiler, böyük farsşünas akademik Valentin Jukovskidən öyrəndiyi Şərq ədəbiyyatını Qərb filoloji üsulları ilə dəyərləndirməyin üsullarını gətirmişdi. Orijinalda oxuduğu müəlliflər Dante, Homer, Şekspir, Bayron... Dünyadakı yaygın mədəni ünsiyyət vasitəsi olan dillərin, demək olar ki, əksəriyyətini bilirdi. Qərb türkololoqlarının ən yeni tədqiqatlarından xəbərdardı. Avropanın və Şərqi siyasi çıxarlarını dəqiq təyin etmək qabiliyyətindəydi. Və hər dəfə də əlləri qoynunda, sakit, mütəfəkkir halıyla dostlarının üzərində bir rəsul təsiri icra edirdi. Yəqin ki, dostları üzərində bir rəsul təsiri icra edən tələbəni Yıldız sarayı nəzarət altına almamış olmazdı.

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, həm Avropa, həm də bütövlükdə bütün Türk dünyası, Turan aləmi Türkiyəyə Tənzimatdan sonra, qafqazlı tələbə Əli bəy Hüseyinzadənin simasında həm də Azərbaycandan daxil olurdu... Daha çox Azərbaycandan daxil olurdu.

Onu “əfsanəvi Əli bəy” adlandırırlar. 1870-ci illərin Tiflis gecələrində xamnəli çar polkovniki Axundzadə ilə, salyanlı Şeyx ona nələri təlqin etmişdilər?

Höteyə ən dərinədən aşına olan bir adam Mirzə Fətəlini əsrin deyil, “əsrin istedadı-fövqəladəsi” adlandırır. Nə üçün? Yazdığı komediyalara görəmi?

Şeyxin qətiyyətli, şiddətli və ısrarlı portretini çəkib. Fonda Tiflisdəki Şah Abbas məscidi görünür, kitablar görünür, Şeyx kitabların önündədir, yaxud kitabların davamıdır.

Mirzə Fətəli nə üçün onun çar zabiti olmasını istəmədi? Yusuf Akçuranın yazdığı o incə və çox-çox həssas məqamın səbəbi nə idi? İxtiyar Şeyxin ricalarını miralay valiyə eynən tərcümə etmədi... Rus dilində yazdığı məktublarının əlyazması bugünə qalan Qafqaz Şeyxülislamı özü rusca danışa bilmirdimi?

Hər halda, bu bir sirdir və o sirin canlı təcəssümü indi qosqoca Osmanlının paytaxtına – İstanbula gəlib, dərhal “əfsanələşib”, dərhal “rəsuli-həqq”ə çevrilib... Professorlardan daha artıq iş görür...

Ədəbiyyat / References

1. Abdullah Cevdet, “İhya-yı Lâ-Yemût”, İctihad, İkinci Sene, No: 5 Kânun-ı Sâni 1908, s.294. Cairo.
2. Abdulla Şaiq. “Füyuzat” məcmuəsi. Xatirələrim. – Bakı: Gənclik, – 1973, – s.200.
3. Akçura Yusuf. “Türkçülüğün tarixi”. – Bakı, – 2006, s.232-233.
4. Bayram Kodaman. “1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi”. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c. XII, s.63-64.
5. Ə.Hüseynzadə. “İttihad ve Tereqqi” nasıl kuruldu?” Türkiyədə yayınladığı əsərləri. s.154. – İstanbul, – 1980.
6. Ə.Hüseynzadə. “Əski Tibbiyə”. Türkiyədə yayınladığı əsərləri. s. 51. – İstanbul, – 1980.
7. Əli bəy Hüseynzadə. Nümunə məktəbi. “Həyat”, 1905, № 184.
8. Ə.İskəndər. “Təracimi-Əhvali məşahir”. “Dəbistan” № 4, 6 mart 1907, s.50.
9. Əlabbas Müznib. “Əli bəy Hüseynzadə”. “Övraqi-nəfisə” jurnalı, 1919, №5.
10. Feza Günergun. Doktor Kimyager Mehmed Ziya Ülken: Sir William Ramsay’in türk öğrencisi. Osmanlı Bilimi Araştırmaları s. 83. VI/2, 2005.
11. Hilmi Ziya Ülken. “Türkçülüğün və türk sosializminin babası Ali Turan”. Yeni İnsan. Aralık, 1969. Sayı: 84, s.7.
12. Nizam Önen. Turançı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910-1944), s.112, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı. Doktora tezi. – Ankara, – 2003.
13. Şerif Mardin Jön Türklerin Siyasi fikirleri. 1895-1908, s.277. İletişim Yayınları. – İstanbul, – 1964.
14. Veli Behcet Kurboğlu. Şair Tabibler. s. 284. – İstanbul, – 1967. 2006
15. Ziya Gökalp: Türkçülük nasıl doğdu? Yeni Macma, sayı. 140, s.262. 18 nisan 1918.

Студент Стамбульского Дарулфунуна – Али бек Гусейнзаде

Азер Абилов (Азер Туран)

Доктор философии по филологии

E-mail: a_turan63@mail.ru

Резюме. В статье рассматривается приезд в Стамбул после Петербурга Али-бека Гусейнзаде, одного из крупнейших деятелей идеологии тюркизма, и широко обсуждается его деятельность как студента Стамбульского Дарулфуна. Подробно освещены произведения, переведенные Али беком Гусейнзаде, особо подчеркнута его живопись. Влияние великого идеолога на турецких интеллектуалов и его заслуги в развитии современного турецкого менталитета в целом характеризуются более точными наблюдениями.

Ключевые слова: Али Бей Гусейнзаде, Стамбул, тюркизм, турецкое государство, медицинская школа, перевод, художник